

TÜRKİYE'DE BOŞANMA OLGUSU VE KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ*

ÖZET

Boşanma, yasal, ekonomik, psikolojik, kültürel, toplumsal ve psikolojik nedenleri olan karmaşık bir sosyolojik olgudur. Sanayileşme, kentleşme sonucu yaşanan hızlı yapısal değişimler, kadının ekonomik ve sosyal hayata katılması, eşlerin evlilikten beklentileri arasındaki uyumsuzluk, evlilikten beklentilerin artması, boşanma konusundaki toplumsal direncin azalması ve boşanma konusundaki olumsuz yargılar konusundaki zihniyet dönüşümü, boşanmaları artııcı etki yapmıştır. Bir taraftan; Türkiye'de aile bağlarının sağlamlığı, evlilik kurumuna atfedilen değer ve buna bağlı evliliklerin ömür boyu sürmesi konusundaki toplumsal beklentiler, diğer yandan da boşanma sonrası yaşanan ekonomik, toplumsal ve psikolojik sorunlar aile birliğinin bozulmasını engellemektedir. Kadına yönelik aile içi şiddet boşanma nedenlerinden birisidir. Aile içi şiddet, aile kurumunu tehdit etmekte ailenin yapı ve fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmesini güçleştirmektedir. Bu kapsamda, aile içindeki kadına yönelik şiddetin sonlandırılmasına yönelik çalışmalar yapılması ve evli çiftlere yönelik danışmanlık hizmeti verecek kurumların yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Boşanma, Aile İçi Şiddet, Toplumsal Cinsiyet, Boşanma Oranları.*

ABSTRACT

Divorce is a complex social phenomenon with legal, psychological, cultural, social, religious, and psychological reasons. Industrialization, rapid structural changes witnessed as a result of urbanization,

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

involvement of women in economic and social life, mismatch between expectations of spouses of each other, raising expectations about marriage, weakening social opposition to divorce, and mental transformation regarding negative opinions about divorce have combined to increase the number of divorces. Opposition to divorce mainly result from strong familial ties, value attached to marriage as an institution, social expectations that a marriage should be a lifelong bond, religious beliefs which do not endorse divorce. Domestic violence victimizing women is one of the reasons for divorce. Domestic violence poses a threat to family as an institution and makes it difficult for families to function healthily. In that context, efforts aimed at putting an end to domestic violence targeting women and increasing the number of institutions providing consulting to married couples may be suggested.

Key Words: *Divorce, Domestic Violence, Gender, Divorce Rates.*

GİRİŞ

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik kurumu; evlendirme memuru ve iki tanığın önünde kadın ve erkeğin evlenmek istediklerini sözlü olarak söylemeleri ve aile cüzdanının kendilerine verilmesi ile başlamaktadır (Adalet Bakanlığı,2002:78-79). Evlilik kurumu, aile birliğinin kurulmasında temeldir. Boşanma; hukuksal olarak kurulmuş bir evliliğin yine resmi yasalar nezdinde ortadan kalkmasıdır. Boşanma hem boşanan eşler hem de onların ortak çocukları üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirebilmektedir. Türkiye'deki boşanma oranları gelişmiş Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok ciddi bir sorun alanı olarak görülmemektedir. Türkiye'de boşanmaların sayısının az olmasında; aile bağlarının sağlamlığının, evliliklerin devamlılığının temel toplumsal normlardan birini oluşturmasının ve boşanmanın dini inançlar doğrultusunda, yasaklandığının ya da onaylanmadığının düşünülmesinin önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra, içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rolleri, kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışı ve boşanmış kadınlara yönelik değer yargı ve tutumların kadınları damgalaması yönündeki yerleşik değerler boşanma olayına göreli olarak daha az rastlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Geleneksel toplum yapısının bir uzantısı olarak kadına yönelik şiddet bir terbiye aracı olarak kullanılmaktadır. Bu, kadına yönelik şiddetin hem kadın hem de erkek tarafından içselleştirilmesini sağlamış, kadına yönelik şiddet "aile

ıçı" mahrem bir konu olarak görülmüştür. 1980'li yıllara kadar üzerinde konuşmanın kolay olmadığı, saklanması gereken bir tabu olarak şiddetin, özellikle 1990'lı yıllardan başlamak üzere görünür kılınma çabaları ile "yen içindeki onlarca kırık kol" gün ışığına çıkarılabilmektedir. 1990'lı yıllarda kadına yönelik aile içi şiddet konusundaki çalışmalarda göreceli bir artış meydana gelmiştir. Bu çalışmaların bulgularına göre kadınlar aile içinde eşlerinin veya eşinin akrabalarının şiddetine maruz kalmaktadır. Bu çalışmaların sonucunu ve en kapsayıcı 2008 yılında yapılan bir araştırmanın bulgularına göre kadınların %39,3'ü yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete uğramıştır.(Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,2009:47). Yapılan çalışmalar aile içinde kadına yönelik şiddetin yoğunluğuna paralel, boşanma ile şiddet arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Boşanmış kadınların boşanma nedeni olarak eşlerinden gördükleri şiddeti gösterdikleri görülmüştür. Bu çalışmada, kadının aile içinde uğradığı şiddetin boşanmaya etkisi tartışılmaya çalışılmaktadır. Ancak, bunu yaparken boşanma gibi çok karmaşık bir olgunun tek bir faktörle açıklanamayacağını farkında olunduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Son veriler günümüz Türkiye'sinde kadınların yaklaşık %39,3'nün hayatlarında en az bir defa şiddete uğradığını göstermektedir. Bu verilere göre, eğer şiddet boşanmanın tek nedeni olsaydı boşanma oranlarının bugünkü oranların çok üstünde olması beklenirdi. Şiddet ancak, süregelen bir özellik kazandığında ve başka faktörlerle birleştiğinde boşanmaya etki etmektedir.

1.TÜRKİYE'DE BOŞANMALAR

1.1.Kavramsal Çerçeve

Geleneksel olarak evlilik, yetişkin bir erkek ile yetişkin bir kadın arasındaki yasal geçerliliği olan, belirli hak ve yükümlülükleri getiren bir ilişki olarak kabul edilir (Marshall,2005:223). Ailenin sağlıklı biçimde devamı, toplumun da sağlıklı bir biçimde devam etmesi için önemli görülmektedir.

Toplumun temel kurumlarından olan aile evlilik kurumu aracılığıyla kurulmaktadır. Bu birliğin, çeşitli nedenlerle sürdürülememesi söz konusu olduğunda, boşanma, aile birliğini sona erdiren önemli bir karar ve toplumsal bir olgu olarak gündeme gelmektedir. Eşlerin evlilik içindeki durumlarını ve birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen Türk Medeni Kanunu'nun 2. Bölümünde (AB,2002:83-84) boşanma nedenleri sayılmaktadır. TMK'na göre boşanma

nedenleri; zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ile evlilik birliğinin sarsılması olmak üzere altı başlık altında incelenmektedir.

Hukuksal anlamda boşanma; hukuksal olarak kurulmuş bir evliliğin yine resmi yasalar nezdinde ortadan kalkmasıdır. Türk Medeni Kanunu'nda belirtilen nedenlere dayanarak eşlerden birinin açacağı bir dava sonunda hâkimin vereceği kararla evlilik birliği sona erdirilmektedir (AB,2002:85). Boşanma kararının kesinleşmesi ile taraflar arasındaki evlilik statüsü sona ermekte, eşlerin birbirine karşı evlilikten doğan karşılıklı hakları ve yükümlülükleri son bulmaktadır.

Hukuksal bir süreç olan boşanma olgusunun sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve psikolojik boyutları bulunmaktadır. Boşanma olgusu konusundaki bilgilerimiz; Türkiye İstatistik Kurumu tarafından üretilen Boşanma İstatistikleri, mahkeme kayıtları üzerinden yapılan değerlendirmeler ve bilimsel amaçlı üretilen araştırmaların verilerine dayanmaktadır. Türkiye'de boşanma olgusu konusunda yapılan çalışmaların; boşanmanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri, boşanmanın kadın statüsüne ve cinsiyetine etkisi, boşanmanın hukuku yönü ile boşanma konusundaki tutumları ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki boşanma oranları Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında boşanma ciddi bir toplumsal sorun olarak görülmemektedir. Bu nedenle, sosyal bilimciler tarafından boşanma olgusuna yeterli ilgi gösterilmemiş, kapsamlı çalışmalar yapılamamıştır. Giddens (2008:263), Batı'da yüzyıllar boyunca evliliğe çözülemez gözüyle bakıldığını, örneğin İngiltere'de ancak 1969 yılında çıkartılan "Boşanmanın Yeniden Biçimlendirilmesi Yasası"nın 1971 yılında yürürlüğe girmesiyle boşanmaların önünün açıldığını söylemektedir. Bu, 20. yy.'ın son çeyreğine kadar tüm toplumlarda evliliklerin sağlıklı, ömür boyu ve dengeli olarak sürmesinin beklenildiğini kanıtlamaktadır.

Türkiye'de boşanma istatistiklerinin tarihçesi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gitmekle beraber, boşanma nedenlerine ilişkin bilgiler yeterli düzeyde açıklayıcı ve fikir verici değildir. Birçok ülkede giderek artan bir sıklıkta görülmeye başlanan boşanma olaylarının Türkiye'de henüz önemli bir toplumsal sorun oluşturacak boyutlara ulaşmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri; aile bağlarının sağlamlığı ve evliliklerin devamlılığının temel toplumsal normlardan birini oluşturması ile açıklanmaktadır. Bunların yanı sıra, kanıksanmış toplumsal cinsiyet rolleri, kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışı ve

toplumda boşanmış kişilere, özellikle de kadınlara yönelik olumsuz yargıların da boşanma oranlarını etkilediği görülmektedir. Arıkan (1992:61) Türkiye’de boşanma oranlarının düşük olmasının; ülkenin ekonomik ve tarımsal gelişmişlik düzeyi, kadının çalışma yaşamındaki konumu, dini inançlar, imam nikâhlı evlilikler, kırsal kesim değerleri ve toplumsal tutumlar ile yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.

Evlenme Türkiye’de hem yaygın hem de devamlılık gösteren bir yapıya sahiptir. Son yirmi yıllık süreçteki boşanmalara baktığımızda; 1990 yılında 42.621, 1995 yılında 55.136, 2000 yılında 76.230 ve 2005 yılında da 95.895 olan boşanma sayısı, 2010 yılında 115.818 olarak gerçekleşmiştir. Boşanma oranlarının -sorun alanı oluşturacak kadar ciddi boyutlarda olmasa da- geçmişe göre daha hızlı artış eğilimi içine girmiş olması dikkat çekicidir. Kaba boşanma hızı 1990 yılında binde 0,7’den, 2009 yılında binde 1,59’a, 2010 yılında ise binde 1,61’e yükselmiştir. Boşanmaların artışı bir ölçüde ekonomik gelişme ve artan sosyal eşitliğin bir göstergesi olarak, bölgeler arasında farklılaşmaktadır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1’e göre 2010 yılında en yüksek kaba boşanma hızı Ege Bölgesi’nde gerçekleşmiştir. Ege Bölgesi’ni Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu bölgeler ise Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri’dir. Boşanmalar konusunda sorun alanı oluşturabilecek bir diğer konu da evliliklerin ilk beş yılda bitme oranının yüksekliğidir. Örneğin 2010 yılı verilerine göre boşanmaların yaklaşık % 40’ı evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Boşanma İstatistikleri

Yıllar	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Oranı %
1990	42.621	0,076
1991	48.061	0,084
1992	49248	0,084
1993	47282	0,079
1994	50.907	0,084
1995	55.136	0,089
1996	59.318	0,094
1997	63.838	0,100
1998	66.640	0,102
1999	72.597	0,109
2000	76.230	0,113
2001	91.609	0,134
2002	90.454	0,130
2003	89.311	0,127
2004	93.144	0,130
2005	95.895	0,133
2006	93.489	0,134
2007	94.219	0,134
2008	99.663	0,140
2009	114.162	0.159
2010	115.818	0.161

Kaynak: TÜİK, Boşanma İstatistikleri

1.2. Kadına Yönelik Şiddet

Kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketler şiddet olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddet kavramı ilk defa 1970’li yıllarda resmi, dini nikâhlı veya beraber yaşayan erkeklerin eşlerine/birlikte yaşadıkları kadınlara uyguladıkları şiddet ve tacizi tanımlamak için

kullanılmıştır. Günümüzde şiddet fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik olmak üzere dört başlık altında tanımlanmaktadır.

Fiziksel şiddet; çoğunlukla tokat atmak, tekmelemek, yumruklamak, hırpalamak, kolunu bükmek, boğazını sıkmak, bağlamak, saçını çekmek, kesici veya vurucu aletlerle yaralamak eylemlerini içermektedir. Bununla birlikte; kezzap veya kaynar suyla yakmak, vücudunda sigara söndürmek, ellerini ayaklarını ezmek, sakat bırakmak, işkence yapmak, sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur bırakmak, sağlık hizmetlerinden yararlanmasına engel olmak ve bireyin bedensel bütünlüğünün zarar görmesine yol açan her türlü hareketleri içine alan geniş bir kavramdır (KSGM,2008:9–10).

Psikolojik şiddet; bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, hakaret etmek, ailesiyle, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ya da başkalarıyla görüştürmemek, eve kapatmak, küçük düşürmek, çocuklarından uzaklaştırmak, kıskançlık bahanesiyle sürekli kontrol altında tutmak, başka kadınlarla kıyaslamak, kadının nasıl giyineceği, nereye gideceği, kimlerle görüşeceği konusunda baskı yapmak, kadının kendini geliştirmesine engel olmaktır. Dünya Sağlık Örgütü bu tanımları genişleterek; kadının bilgi ya da yardıma ulaşmasını kısıtlama gibi çeşitli kontrol edici davranışları da psikolojik şiddet olarak değerlendirmiştir. (KSGM, 2008:9–10).

Cinsel şiddet; kadını hem kendisi hem de başkaları ile cinsel ilişkiye zorlamak, cinsel organlarına zarar vermek, çocuk doğurmaya, doğuramamaya veya kürtaja zorlamak, zorla evlendirmek, telefonla-mektupla ya da sözlü olarak cinsel içerikli rahatsızlık verici davranışlarda bulunmak olarak tanımlanmaktadır (KSGM,2008:9–10).

Ekonomik şiddet ise; para vermemek veya kısıtlı para vermek, ailenin tasarrufları, gelir ve giderleri konusunda bilgi vermemek, kadının mallarını ve diğer gelirlerini elinden almak, çalışmasına izin vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak, çalışıyorsa iş hayatını olumsuz etkileyecek kısıtlamalar getirmek, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda kadının fikrini almadan tek başına karar vermek olarak tanımlanmaktadır (KSGM,2008:9–10).

Farklı kurum, üniversiteler ve bilim insanlarınca yapılan araştırmaların bulgularına göre kadınlar aile içinde fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete uğramaktadırlar (İçli,1995:29; Aile Araştırma Kurumu,1997:247;

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi,2003:15; Kocacık,2004:83; KSGM,2008:47).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi (2003:15) tarafından 2003 yılında, 1133 kişi ile gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre; araştırmaya katılanlardan 264'ü aile içinde şiddete maruz kalmıştır. Yine, aynı Merkezin öncülüğünde, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri ile Uludağ Üniversitesi öğretim üyelerinin işbirliğinde 2006 yılında gerçekleştirilen "Türkiye'de Aile İçi Şiddet Araştırması 2006" bulgularına göre anketi cevaplayanların %27.9'u aile içi şiddete maruz kalmış, %10.1'i tanık olmuştur (Sokullu-Akıncı,2006:87-88). Başka bir çalışmada, kadınların aile içinde şiddete uğrama oranı %56,4 olarak bulunmuştur (Kocacık, 2004:83).

Türk toplumunda şiddetin olağan kabul edilmesi şiddetle mücadelenin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturmaktadır. Kadınların, aile içi şiddet biçimlerinden özellikle, fiziksel şiddete ilişkin tutumlarını ne kadar içselleştirdiklerinin belirlenmesi amacıyla kadınların ekonomik ve cinsel nedenlere dayalı olarak kocanın karısını dövmesini haklı bulup bulmadıklarına dair sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında bulunan 15-49 yaş grubunda kadınların %39'u belirtilen nedenlerden en az birini kocasının kendisini dövmesi için haklı bir neden olarak belirtmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü,2005:40-41). Başka bir çalışmada ise, katılımcıların 153'ü kadına karşı şiddete dinin cevaz verdiğini, 48 kişi eşe ve çocuklara yönelik şiddetin normal olduğunu, 83 kişi kısmen normal olduğunu söylemiştir (Ünver,2003:19).

Kadına yönelik şiddetin yaygınlığının ortaya çıkarılması amacıyla 51 ilden seçilen 24.048 haneden 12.795 kadınlı, 2008 yılı içinde gerçekleştirilen "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" bulgularına göre yaşamlarının herhangi bir döneminde kadınların %39.3'ünün fiziksel şiddeti, %15.3'ünün cinsel şiddeti, %41.9'ünün ise fiziksel ve cinsel şiddeti aynı anda yaşadığı görülmüştür (KSGM, 2009:47).

Kadına yönelik aile içi şiddetin nedenleri arandığında ataerkil değerler ile karşılaşmaktadır. Kadının ekonomik özgürlüğe sahip olmaması, toplumda kadının ikincil konumu ve bunu pekiştiren uygulamalar, şiddetin bir iktidar aracı olarak kabul edilmesi, kamusal alandaki şiddetin görmezden gelinmesi, kitle iletişim araçları tarafından geleneksel kadın ve erkek rollerinin tekrar tekrar üretilmesi, şiddeti bir sorun çözme biçimi olarak algılayan değerlerin kitle

iletişim araçlarında sıklıkla sunulması aile odaklı şiddeti artırıcı etki yapmaktadır.

2. BOŞANMA NEDENLERİ VE ŞİDDETİN BOŞANMAYA ETKİSİ

Sosyal alış-veriş kuramı aile kurumuna uygulandığında ödülü bol, maliyeti az olan ilişkilerin ömrünün daha uzun olacağı ileri sürülmüştür. Kişisel ilişkide ödüller; sevgiyi, arkadaşlığı, umutsuzluk durumunda teselli ve cinsel tatmini kapsamaktadır. Ancak, kişisel ilişkilerin bir de bedeli vardır. İlişkiyi sürdürmek için harcanan zaman ve çaba, barışın devamı, çatışma sırasındaki sıkıntılar, ilişkinin devamı için kaçırılan fırsatlardır. Bir ilişkinin tatminkârlığı daha fazla ödül, daha az bedel dengesine dayanmaktadır. Aynı zamanda ilişkiden beklenenlerin karşılanması gerekmektedir (Poloma ,1993:79).

Alış-veriş kuramına göre, kişileri birlikte olmaya çeken ödüllere duydukları arzudur. Blau, kişilerin içsel ve dışsal ödül beklentisiyle alış-verişe ilgi duyduklarını söylemektedir. Dışsal ödüller; para, mal veya hizmetlerdir. İçsel ödüller; sevgi, saygı, görev ve güzellik arayışıdır. Toplumsal alış-veriş ilkelerince idare edilen insan davranışı, toplumsal yapı ve toplumsal kurumların oluşumunda etkilidir (Poloma,1993:79).

Alış-veriş kuramcılarının görüşüne paralel olarak, Giddens (2008:264-265), evliliğin sunduğu kişisel doyum düzeyleri bakımından değerlendirme eğiliminin büyümesine vurgu yapmaktadır. Çiftlerin evlilikten beklentileri ödül ve doyumdur. Bunların olmaması evliliği sona erdirebilmektedir.

Boşanmanın sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve psikolojik nedenleri bulunmaktadır. İşsizlik, dar gelirlilik, çağdaş yaşam kalitesine ulaşma arzusu ile sınırlı aile bütçesinin yarattığı geçim sıkıntısı boşanmanın ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Ataerkil toplım değerleri doğrultusunda toplumsal cinsiyet rollerinin ayrışması, kadının toplumdaki ikincil konumu kültürel boyuta vurgu yapmaktadır.

Evlilikte mutsuzluğu yaratan psikolojik etmenler ise; “ben” ve “sen”in “bize” dönüştürülmesinde yaşanmaktadır. Bu da kadın ve erkeğin aile yapısı ve sistemi içinde buldukları duruma uygun rolü benimsemeleri, gerekli iletişimi yapmalarına bağlıdır. Eşler arasındaki iletişim bozukluğu ailenin dirlik ve düzenini alt üst ederek geçimsizliğe yol açar. Geçimsizlik önce ailede bulunan

bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkiler, daha sonra çatışma, sürtüşme ve tartışmalara yol açar (Köknel,1986:370).

Diğer taraftan, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun evlilikleri çözülme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan etkenler olduğu ileri sürülmüştür. Bunlar; gelir, çalışma ve eğitim durumu, evlilik yaşı, yerleşim yeri, çocuklar, çiftin anne ve babasının evlilik dengesi, din ve mezheptir (Arıkan,1992: 29).

Arıkan (1996:64) tarafından gerçekleştirilen “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması” bulgularına göre; eşlerin yetişme tarzlarının birbirinden çok farklı olması (%74,4), eşlerin çocuk denecek yaşta evlenmeleri (%64.4), eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olması (%62.8) eşlerin eğitim durumlarının birbirinden çok farklı olması (%53.4), aile büyüklerinin istememesine rağmen evlenilmesi (%45.8) boşanma nedenleri arasındadır. Ayrıca; eşler arasındaki yaş ve ekonomik farklılıklar, evlilik öncesi cinsel ilişki kurulmuş olması, eşin farklı bir milletten olması, eşlerden birinin daha önce evlilik geçirmiş olması ya da dul olması da boşanma riskini artıran faktörlerdendir.

Yapılan çalışmalarda eşler arasındaki uyum sorunları, iletişimsizlik ve eş baskısı sıklıkla dile getirilen boşanma nedenlerindedir. Yapılan bir çalışmada, boşanma nedenleri; eş baskısı ve kıskançlık (%12.5), anne-babaların müdahalesi (%10.8), ilgisizlik ve ihmâl (%7.5), kişisel uyumsuzluk ve beklentilerin gerçekleşmemesi(%25.8), eşin aldatması (%10.0), ekonomik sorunlar (%6.7) ve şiddet (%20.0) olarak belirtilmiştir (Demir, 1988:138).

Boşanmış farklı meslek gruplarından kadınların boşanma nedenlerine bakıldığında farklılaşma görülmektedir. Gündelikçi ve ev temizliğine giden kadınların %36.4’ü ve yine aynı oranda kadın, eşlerinin evi geçindirmemesi, işsizliği ve maddi sorunları ve bir o kadar kadın da alkol, kumar ve şiddet nedeniyle boşanmıştır. İşçi ve tezgâhtarlık yapan kadınların %28.6’sı anne-babaların müdahalesine bağlı geçimsizlik, %28.6’sı alkol, dayak ve şiddet nedeniyle boşanmıştır. Memur, sekreter, ebe, hemşire kadınların % 26.7’si eşin baskısı ve kıskançlığı nedeniyle boşanmıştır. Pazarlama elemanı olarak çalışan ve emlakçılık yapan kadınların boşanma nedeni %36.4’le başka bir kadınla eşinin ilişkisinin olması ve %36.4’le alkol, kumar ve aile içi şiddeti göstermiştir. Esnaflık ve terzi yapın kadınların en önemli boşanma nedeni ise %30.8’le alkol, kumar ve dayak gibi kötü alışkanlıklardır (Demir,1988:138). Tüm meslek gruplarında şiddet boşanmayı etkileyen bir faktör olarak görülmektedir.

Arıkan (1992:98–99) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre, kocaların %79,51'nin sık sık veya ara sıra eşlerine sözel şiddet uyguladığı, kadınların %42,86'sının kocaları tarafından sık sık dövüldüğü, kocaların %83,85'inin tokat, %69,57'sinin eşine yumruk attığı dolayısıyla kadınların evlilik süresi boyunca sözel ve fiziksel şiddete uğradığı görülmüştür. Evlilikte geçimsizliğe neden olan konular; kocanın karısını dövmesi (%53.42), kocanın içki ve kumarı (%47.83), kocanın evlilik dışı ilişki kurması ve akrabalarla ilişkiler (%44.10), geçim sıkıntısı (%45.34), kocanın çocukları dövmesi (%30.60), kocanın kıskançlığı (%29.19), cinsel uyumsuzluk (%27.33), çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusundaki farklılıklar (%20.16), şeklinde sıralanmıştır (Arıkan,1992:105).

657'isi kadın 543'ü erkek 1200 boşanmış bireyle yapılan bir araştırmada katılımcılara evlilik dönemindeki eşi ile iletişimi ve etkileşimini saptamak amacıyla "Eşinizle tartışmalarınız genellikle nasıl biterdi?" sorusu yöneltilmiştir. Kadınların %16'sı "beni döverek sustururdu" %8.8'i "eşinin hakaretlerine dayanamayarak ağlamaya başladığını ve eşinin o zaman sustuğunu" söylemiştir (Demirkan ve diğerleri,2009:105).

Tor (1993:174), tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre; kadınlar tarafından belirtilen geçimsizlik nedenleri; kocanın içkisi ve kumarı, kocanın karısını dövmesi ve kıskançlık, üçüncü sırada geçim sıkıntısı gelmektedir. Bunları akrabalarla ilişkiler ve evlilik dışı ilişki izlemektedir.

Evlilikte aile içi saldırganlığın araştırıldığı "Boşanma ile Sonlanan Evliliklerde Aile İçi Saldırganlık" adlı bir çalışmada; eşler arasındaki genel saldırganlık oranı %37.07 olarak bulunmuştur. Boşanmalar içinde saldırganlığın kadına yönelme oranı %26.42'idir. Saldırganlık kadına yöneldiğinde hem sözel hem de fiziksel saldırganlığın şiddetinin arttığı görülmüştür (Böke, 1994: 74).

Yapılan çalışmaların bulguları evliliğin kuruluş aşamasında sağlıklı kurulmadığını göstermektedir. Yapılan bir çalışmada, "eşinizde beğenmediğiniz fakat evlenince değişir dediğiniz özellikler var mıydı?" sorusuna kadınların %86'sı erkeklerin %78.8'i "evet" cevabını vermesi, beklentileri dolayısıyla bu beklentilerin gerçekleşmemesinin boşanmayı tetiklediğini göstermektedir (Uyar,1999:49). Eşin değişmemesi hayal kırıklığını, bu da çatışmaları getirmektedir. Aynı çalışmaya katılan boşanmış kadınların %67'si eşlerinden fiziksel şiddet görmüş, eşinin beğenilerine, giyimine, toplum içindeki davranışlarına aşırı müdahaleci olduğunu söylemişlerdir (Uyar, 1999:57).

Kamuda yönetici olarak çalışan kadınlar ve onların eşleri ile yapılan bir çalışmada kadınların ve eşlerinin tamamına yakını hem kadınların hem de erkeklerin boşanmasına olumlu bakmışlardır. Sadece yönetici kadınların %1.8’i kadınların %1.4’ü erkeklerin boşanmasına direnç göstermiştir. Bu oranlar eş olan erkeklerin %6.4’ü, kadınların; %5’i ise, erkeklerin boşanmaması gerektiğini düşünmektedir. Peki siz her hangi bir problem yaşadığımızda eşinizden boşanmayı düşünür müsünüz? sorusuna kadınların %36.8’i evet, %61.1’i hayır cevabını verirken, erkeklerin %76.4’ü “hayır düşünmem”, %21.1’i “evet düşünürüm” diye cevap vermiştir (Ersöz, Günindi,1999:110). Kadınların boşanma konusuna bu kadar olumsuz tutum geliştirirken kendilerinin boşanabileceğini daha yüksek oranda düşüncülerinin ekonomik olarak kendilerini daha özgür hissetmeleri ve boşanma nedenin ne olduğuna bağlı olması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Yine, ilk evlenme yaşı ile boşanma arasında bir ilişki gözlenmiştir. Günümüz insanın beklentileri hızlı yapısal ve toplumsal değişmelere koşut olarak artmıştır. Bireyselleşen dünyada hem kadınlar hem de erkekler evlilikten daha fazla doyum ve ödül beklemektedirler. İstenilen ödül ve doyuma ulaşamaması evliliği çok hızlı bir şekilde bitirebilmektedir. Bu evliliklerin %40’ının neden ilk beş yıl içinde boşanma ile sonuçlandığını açıklamaktadır. Evlilik yaşı ile boşanma arasında bir ilişki vardır. Arıkan (1996: 64), yirmi yaşın altında evlenenler ile otuz yaşından sonra evlenenlerin boşanma riskinin daha fazla olduğunu ileri sürmüştür. Gençlerin dengeli bir evlilik için gerekli kaynaklardan yoksun olmasına bağlı olarak herhangi bir stres kaynağı ile baş edememesi, evlilik öncesi cinsel ilişki, hamilelik nedeniyle evlenme, okulu bırakma, ebeveynlerden bağımsızlaşamama, yetişkin rol ve sorumluluklarını üstlenememe gibi sorunlar yirmi yaşın altındaki evliliklerde boşanma oranlarını yükseltmektedir. Otuz yaşından sonra yapılan evliliklerde bazı alışkanlıkların kemikleşmesi, beklentilerin üst düzeye çıkması, ödün vermeye yanaşılması da boşanma riskini artırmaktadır.

2009 yılı boşanma istatistiklerine göre, boşanmaların %24’ü 16 yıl ve daha fazla süre evli olan çiftlerde gerçekleşmiştir. Yakın ilişkiler uzun bir zaman dilimine yayıldığı için karşılıklı etkileşim ve bağımlılık ile çok sayıda olay ve faaliyetin paylaşılmasını içerir. Çok sayıda ortak faaliyet ve olayın paylaşıldığı uzun süreli ve yoğun bir etkileşim süreci içinde çiftlerin zaman zaman görüş ayrılıkları ve çatışmalar yaşamaları doğal kabul edilmektedir (Altan-Arslan,2000:2). Çatışmaların çözülememesi ruh ve beden sağlığını tehdit

etmeye başlayınca boşanma en kestirme yol olabilmektedir.

Geleneksel toplum yapılarında toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinin bir sonucu olarak kadına yönelik şiddet olağan karşılanmaktadır. Kitle iletişim sistemlerinde yaşanan gelişmeler, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin zihniyet örüntülerinde yaşanan dönüşümler, eğitim olanaklarının gelişmesi ve buna bağlı olarak kadının ekonomik özgürlüğünün olması, kadına yönelik şiddetin görünür kılınması ve şiddeti bir kader olarak algılayan tutumlarda kırılmalar boşanmaları etkilemiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de; aile içi kadına yönelik şiddet, kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışı, toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki cinsiyet farklılaşması, eşlerin birbirlerine müdahale etmeleri, ailelerin evli çiftlerin ilişkilerine karışmaları, erkeğin kötü alışkanlıkları ve ekonomik sorunlar boşanma olgusunu etkilemektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Ataerkil toplumun değer yargılarına göre kadının evlilik kurumu içinde tanımlanması, aile içi kadına yönelik şiddetin “kol kırılır yen içinde kalır” atasözünde olduğu gibi sürekli saklanması ve kadınların aşırı fedakârlığı evliliklerin ömrünü uzatmıştır. Günümüzde; kadının çalışma yaşamına katılması yani ekonomik özgürlüğünün olması, boşanma olgusuna nispeten daha olumlu yaklaşılması boşanma oranlarını etkilemektedir. Özellikle, erkeğin karısını aldatması doğal bir olay, eril söyleme göre “erkeğin elinin kırı” olarak görülmüş, ataerkil değerlerin etkisiyle boşanma hoş görülmemiştir. Kadına düşük toplumsal statü veren Türk toplumu boşanan kadınları daha ağır yargılamaktadır. Bu durumda özellikle kırsal kesim de boşanma oranlarını etkilemektedir. 1980'li yıllara kadar aile içi şiddet olağan bir terbiye aracı olarak kabul edilmiştir. 1980'li yıllarda toplumdaki yapısal değişimler ve kadın hareketinin etkisiyle değişimler özel alana yansımış kadınların bağımsızlık isteklerini artırmıştır. Buna paralel, kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla yasal ve eğitimsel önlemler alınmış, bilimsel çalışmalarda sayısal artış olmuş, şiddet görünür kılınmıştır. Bütün bu çabalar, kadına yönelik şiddeti durduramamıştır.

Kültürün, dinin ve geleneklerin kadına yönelik şiddetin nedeni olamayacağı kabul edilmeli ve özel alandaki şiddeti durdurmaya yönelik tüm

önlemler alınmalıdır. Boşanma hem boşanan eşler, hem de çocuklar üzerinde yıkıcı etkiler yapabilmektedir. Diğer taraftan sağlıklı bir evliliği yürütmenin de olası sorunları bulunmaktadır. Bu kapsamda, boşanma olgusunun nedenlerini ortaya koyan niteliksel çalışmalar yapılması ve evli çiftlere danışmanlık yapacak merkezlerin kurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı (2002). **Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve Gerekçeleri**, Ankara: Ankara Açık Cezaevi Matbaası.
- Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1997). **Aile içi Şiddetin Sebep ve Sonuçları**, İkinci baskı, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1998). **Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Arıkan, Ç. (1992). **Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma**, Ankara: Şafak Matbaası.
- Arıkan, Ç. (1996). **Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması**, Ankara Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Altan-Arslan, Ş. (2000). **Eğitim Düzeyi, Cinsiyet, Boşanma Nedeni Ve Sosyal Statünün Kadının Boşanma İsteğine İlişkin Algılar Üzerine Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Böke, Ö. (1994). **Boşanma ile Sonlanan Evliliklerde Aile İçi Saldırganlık**. Tıpta Uzmanlık Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Demir, G. (1988) **Boşanma Yoluyla Parçalanmış Aile’de Kadının Rol ve Statüsündeki Değişmeler**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demirkan, S., Günindi Ersöz, A., Beder Şen, R., Ertekin, E., Sezgin, Ö., Turğut, A. ve Şehitoğlu, N. (2009). **Boşanma Nedenleri Araştırması**, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Ersöz- Günindi, A. (1999). **Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti Tutum ve Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği)**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Giddens, A. (2008). **Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2005). **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını.
- İçli Günşen, T. (1995). **Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu**. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). **Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı**. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). **Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kocacık, F. (2004). **Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet**. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Köknel, Ö. (1986). **İnsanı Anlamak**. İstanbul: Altın Kitaplar
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çevirenler: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Poloma, M. (1993). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**. Çeviren: Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sokullu-Akıncı, F. (2006). "Türkiye'de Aile İçi Şiddet Araştırması 2006", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2/2006, s. 77-92.
- Tor, H. (1993). **Boşanma ve Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal, Ekonomik Durumları Üzerine Bir Araştırma**. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Uyar, S. (1999). **Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma**. Ankara: Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi.
- Ünver, Y. (2003). "Türkiye'de Aile İçi Şiddetin Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri", **XIII. Dünya Kriminoloji Kongresi'nde Sunulan Tebliğler (Rio de Janeiro, 10-15.08.2003)**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

KISALTMALAR CETVELİ:

AB: Adalet Bakanlığı

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,

AAK: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı

HÜNEE: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Genel Müdürlüğü

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TMK: Türk Medeni Kanunu

